

УДК 343.2.7

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2021.2.26>

Оксана Василівна Пчеліна,

доктор юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра кримінального процесу
а організації досудового слідства (доцент);

 <https://orcid.org/0000-0003-0224-1767>;

e-mail: pchelinaov@icloud.com

ЗАВДАННЯ І ЗМІСТ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ДОСУДОВИМ РОЗСЛІДУВАННЯМ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, УЧИНЕНИХ ГРУПОЮ ОСІБ

Проаналізовано наукові підходи до трактування поняття та значення інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням узагалі, а також з урахуванням специфіки кримінальних правопорушень, учинених групою осіб. Аргументовано, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є однією з функцій прокурора, спрямованою на забезпечення ефективності кримінального провадження, яка, безперечно, реалізується як процесуальна форма взаємодії з відповідними органами досудового розслідування. Визначено поняття та зміст процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених групою осіб. Наголошено, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням указаних кримінальних правопорушень має важливе значення для гарантування забезпечення ефективного виконання завдань кримінального провадження.

Ключові слова: процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, повноваження прокурора, кримінальні правопорушення, вчинені групою осіб, кримінальне провадження, прокурорський нагляд.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Кримінальні правопорушення, вчинені групою осіб, вирізняються з-поміж інших протиправних діянь підвищеною суспільною небезпечністю і складним механізмом учинення. Указані риси таких правопорушень визначають водночас специфіку не лише механізму їх учинення, зумовлену їх груповим характером і відповідними способами вчинення кримінальних правопорушень, а й діяльності з їх виявлення, розкриття та досудового розслідування. Ідеться про те, що вказані ознаки кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, уповноваженим особам слід урахувувати впродовж усіх етапів кримінального провадження. При цьому особлива роль у цій діяльності відводиться прокуророві, який у межах кримінального провадження

на його досудових стадіях з метою забезпечення ефективного вирішення завдання кримінального провадження, передбаченого статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), організовує та здійснює нагляд у формі процесуального керівництва.

Стан дослідження проблеми

Питання становлення інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням, його поняття, зміст і значення в кримінальному провадженні неодноразово досліджували у своїх наукових працях учені-процесуалісти, зокрема О. Д. Антонюк, С. С. Голосов, І. В. Єна, О. В. Капіла, О. Б. Комарницька, В. В. Луцик, Д. М. Мірковець, М. В. Руденко, В. М. Тертишник, В. М. Юрчишин та ін. Проте, не заперечуючи важливий теоретичний і практичний внесок згаданих науковців у дослідження цієї проблематики, доводиться констатувати, що їхні напрацювання стосуються здебільшого загальнотеоретичних положень інституту процесуального керівництва досудовим розслідуванням, зокрема його співвідношення з функціями прокурора. До того ж питання особливостей процесуального керівництва досудовим розслідуванням з урахуванням специфіки окремих категорій кримінальних правопорушень, зокрема вчинених групою осіб, висвітлюються в науковій літературі поверхово, а то й узагалі не досліджуються.

Мета і завдання дослідження

Метою цієї статті є визначення завдання та змісту процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених групою осіб. Відповідно до поставленої мети *завданнями* є: дослідити наукові підходи до трактування поняття та значення процесуального керівництва досудовим розслідуванням; викласти авторське розуміння поняття процесуального керівництва досудовим розслідуванням указаних кримінальних правопорушень; з'ясувати зміст діяльності прокурора під час здійснення процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, і його обумовленість як завданнями кримінального провадження, так і процесуального керівництва зокрема.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що з урахуванням специфіки механізму вчинення кримінальних правопорушень групою осіб і їх досудового розслідування виокремлено повноваження прокурора, який здійснює процесуальне керівництво вказаним досудовим розслідуванням, а також визначено завдання такого процесуального керівництва.

Виклад основного матеріалу

Інститут процесуального керівництва досудовим розслідуванням є відносно новим у вітчизняному кримінальному процесі й був

запроваджений з ухваленням нині чинного КПК України. Зокрема, в частині 2 ст. 36 КПК України законодавець наводить невичерпний перелік повноважень прокурора, якими той наділяється в межах здійснення ним нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва цим розслідуванням. При цьому згідно з частинною 1 цієї ж статті КПК України прокурор, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, котрі не мають на те законних повноважень, забороняється¹.

Перш ніж визначити завдання і зміст процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, варто згадати пануючі у фаховій літературі підходи до трактування поняття та значення досліджуваного інституту взагалі, а потім з урахуванням специфіки виокремленої групи протиправних діянь подати авторське розуміння процесуального керівництва досудовим розслідуванням указаних кримінальних правопорушень і виокремити його змістові складові.

У науці кримінального процесуального права зустрічаються різні підходи до визначення поняття «процесуальне керівництво», проаналізувавши які можна їх згрупувати таким чином. Одні вчені ототожнюють це поняття з прокурорським наглядом за дотриманням законності в кримінальному провадженні, другі звертають увагу на його відокремлену роль і називають його самостійною функцією прокурора, треті визначають його як одну з форм взаємодії між прокурором та органом досудового розслідування, а четверті пропонують закріпити вказану функцію виключно за керівниками органів досудового розслідування [1, с. 155; 2, с. 50; 3, с. 71–73; 4, с. 178–179; 5, с. 301]. На нашу думку, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням є однією з функцій прокурора, спрямованою на забезпечення ефективності кримінального провадження, яка, безперечно, реалізується як процесуальна форма взаємодії з відповідними органами досудового розслідування. Тобто із зазначеного помітно, що досліджуваній категорії притаманні риси, які характеризують її як різносторонню, багатоаспектну діяльність. Тому неможливо однозначно визначити сутність процесуального керівництва досудовим розслідуванням. Проте жодних заперечень і сумнівів не викликає той факт, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 03.06.2021).

кримінальних правопорушень узагалі й тих, які вчинено групою осіб, має важливе значення для гарантування забезпечення ефективного виконання завдань кримінального провадження.

Із вищезазначеного можна дійти висновку, що головні завдання процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, повністю збігаються із завданнями кримінального провадження, визначеними в статті 2 КПК України, а отже, полягають у захисті особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпеченні швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожен, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу, і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура¹. Щоб виконати указані завдання, прокурор, здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, вирішує також проміжні завдання, які в криміналістичній науці узвичаєно йменувати тактичними, зокрема такі, як виявлення всіх співучасників протиправної діяльності, встановлення всіх епізодів протиправної діяльності, вчинених групою осіб, попередження протидії досудовому розслідуванню кримінальних правопорушень, а в разі її проявів – ужиття своєчасних заходів, спрямованих на її подолання.

Саме завдання процесуального керівництва досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, визначає характер діяльності прокурора та її зміст. Проаналізувавши положення частини 2 ст. 36 КПК України, враховуючи механізм скоєння кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, а також завдання процесуального керівництва досудовим розслідуванням таких кримінальних правопорушень, вважаємо, що зміст указанного процесуального керівництва відображають такі групи повноважень прокурора:

1) повноваження, спрямовані на своєчасне виявлення кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, їх ефективне досудове розслідування: починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК; доручати органу досудового розслідування проведення досудового розслідування; доручати слідчому, органу досудового розслідування проведення у встановлений прокурором

¹ Там само.

строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій або давати вказівки щодо їх проведення чи брати у них участь, а в необхідних випадках – особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК; доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам тощо¹;

2) повноваження, спрямовані на охорону прав, свобод та інтересів законних учасників кримінального провадження: скасовувати незаконні та необґрунтовані постанови слідчих, погоджувати або відмовляти у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій у випадках, передбачених КПК, чи самостійно подавати слідчому судді такі клопотання; висувати цивільний позов в інтересах держави та громадян, які через фізичний стан чи матеріальне становище, недоздатність повноліття, похилий вік, недієздатність або обмежену дієздатність неспроможні самостійно захистити свої права, у порядку, передбаченому КПК та законом, тощо²;

3) повноваження, спрямовані на подолання протидії досудовому розслідуванню кримінальних правопорушень, учинених групою осіб: мати повний доступ до матеріалів, документів та інших відомостей, що стосуються досудового розслідування; ініціювати перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав для його відводу, передбачених КПК, або в разі неефективного досудового розслідування; ухвалювати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, тощо³.

До того ж слід зазначити, що вказані повноваження нерідко переплітаються і можуть водночас вирішувати декілька завдань. Тому здійснене вище групування повноважень прокурора має умовний характер.

Висновки

Отже, процесуальне керівництво досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, учинених групою осіб, є однією з функцій прокурора, спрямованою на своєчасне виявлення таких правопорушень, їх ефективне досудове розслідування, охорону прав, свобод та інтересів законних учасників кримінального провадження і на подолання протидії досудовому розслідуванню таких правопорушень, яка реалізується як процесуальна форма взаємодії з відповідними органами досудового розслідування.

¹ Там само.

² Там само.

³ Там само.

Список бібліографічних посилань: 1. Мірковець Д. М. Інститут керівництва досудовим слідством за проектом КПК України // Проблеми реформування кримінально-процесуального та кримінального законодавства України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14 жовт. 2011 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2011. С. 152–156. 2. Тищенко С. Суб'єкти взаємодії сторони обвинувачення під час досудового розслідування. *Вісник прокуратури*. 2013. № 1. С. 49–54. 3. Бабкова В. Проблеми здійснення прокурором наглядових повноважень у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 71–73. 4. Юрчишин В. М. Місце і роль прокурора у досудовому розслідуванні та їх відображення в теорії, законодавстві і практиці : монографія. Чернівці : Родовід, 2012. 289 с. 5. Голосов С. С. Процесуальне керівництво прокурором на стадії досудового розслідування. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 55. С. 300–307.

Надійшла до редколегії 06.06.2021

Pchelina O. V. Tasks and Content of procedural Guidance of Pre-Trial Investigation of Criminal Offenses Committed by a Group of Persons

The author has carried out analysis of scientific approaches to the interpretation of the concept and meaning of the institution of procedural guidance of pre-trial investigation in general, as well as taking into account the specifics of criminal offenses committed by a group of persons. It has been argued that the procedural guidance of pre-trial investigation is one of the functions of the prosecutor aimed at ensuring the effectiveness of criminal proceedings, which is undoubtedly implemented as a procedural form of interaction with the relevant pre-trial investigation agencies. It has been emphasized that the procedural guidance of pre-trial investigation of criminal offenses in general and those committed by a group of persons plays an important role in ensuring the effective implementation of the tasks of criminal proceedings. Procedural guidance of pre-trial investigation of criminal offenses committed by a group of persons has been defined as one of the functions of a prosecutor aimed at timely detection of criminal offenses committed by a group of persons, their effective pre-trial investigation, protection of rights and freedoms of lawful participants in criminal proceedings, on overcoming the opposition to pre-trial investigation of such offenses, which is implemented as a procedural form of interaction with the relevant pre-trial investigation agencies. The content of the procedural guidance of pre-trial investigation of criminal offenses committed by a group of persons has been revealed. It has been offered to present the content of the specified procedural guidance to the following groups of powers of the prosecutor: powers aimed at timely detection of criminal offenses committed by a group of persons, their effective pre-trial investigation; powers aimed at protecting the rights and freedoms of lawful participants in criminal proceedings; powers aimed at overcoming the opposition to pre-trial investigation of criminal offenses committed by a group of persons.

Key words: procedural guidance of pre-trial investigation, prosecutor's powers, criminal offenses committed by a group of persons, criminal proceedings, public prosecutor's supervision.

